

ТЕХНОЛОГІЯ, СПЕЦИФІКА ФОРМ, ОСОБЛИВОСТІ ХУДОЖНЬОЇ ОБРОБКИ КЕРАМІЧНИХ ВИРОБІВ У СКІФСЬКУ ЕПОХУ НАСЕЛЕННЯМ ЛІВОБЕРЕЖЖЯ УКРАЇНИ

Рубцов В.О., ст. викл.

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

Анотація. У даному дослідженні розглядаються технологічні особливості гончарства у скіфську та сарматську добу на території сучасної Слобожанщини. Показується специфіка місцевого випалювання, технології виготовлення керамічного посуду. Зосереджується увага на механічних обробках поверхні. Висвітлена роль гончарства у місцевому декоративно-прикладному мистецтві.

Ключові слова: гончарство, кераміка, глини, Слобожанщина.

Аннотация. Рубцов В.О. Технология, специфика форм, особенности художественной обработки керамических изделий в скифскую эпоху населением Левобережья Украины. В данном исследовании рассматриваются технологические особенности гончарства в скифский период на территории современной Слобожанщины. Дается специфика местного обжига, технологии изготовления керамической посуды. Акцентируется внимание на механической отделке поверхности. Показана роль гончарства в местном декоративно-прикладном искусстве.

Ключевые слова: гончарство, керамика, глины, Слобожанщина.

Annotation. Rubtsov V.O. Technology, specificity of forms, features of art processing of ceramic products in Scythian epoch the population of Left coast Ukraine. There are considered the tech peculiarities of pottery at Sckif and Sarmat age at the territory of modern Slobozanshina in this research work. There given specific of local searing, the technologies of ceramic earthenware. The special attention is given to a mechanical treatment of the surface. The role of pottery in a local decorative – applied art is lighten up.

Key words: pottery, ceramic, argil, Slobozanshina.

Постановка проблеми: На сучасному етапі технологіям та художнім особливостям слобожанської кераміки періоду пізнього палеоліту приділено досить мало уваги. Проаналізувавши технології виготовлення гончарних виробів у добу пізнього палеоліту, можна виявити їхній вплив на подальше формування цього виду декоративно-прикладного мистецтва на Слобожанщині.

Зв'язок роботи з важливими науковими програмами. Дослідження ведеться у рамках наукової теми кафедри «Українського декоративно-прикладного мистецтва та графіки» ХНПУ ім. Г.С. Сковороди - «Розвиток декоративно-прикладного мистецтва Слобожанщини», яка з кожним роком поповнюється науковими розробками, що втілюються у навчальний процес.

Мета роботи полягає у вивченні особливостей кераміки скіфської та сарматської доби, виявленні регіональної специфіки як складової частини історично зумовленої художньої системи та мистецького феномену українського декоративно-прикладного мистецтва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обстеження матеріальних цінностей городища біля Полкової Микитівки, що на Богодучівщині привертає увагу різноманітних дослідників ось уже більше 40 років (рис. 1).

З 60-х років такими дослідниками як Б. Рис. І.А. Шрамком, І.М. Фуксом, А.О. Моруженко було виявлено скіфське городище, що відноситься до I – II тис. до н. е.

Подібні пізньопалеолітні стоянки було виявлено в межах Харківщини на Сіверському Дінці, у Люботині та інших районах не тільки Слобожанщини, а й України [1].

Щодо вивчення археологами цих стоянок можна сказати, що у виготовленні керамічних виробів виявлені особливі технологічні традиції різних груп населення. При цьому одна й та ж технологічна функція виконувалась у різних варіантах, формах і прийомах. Так, наприклад виконавець повинен був мати навички відбору в природі високоякісного сирцю і виділення в ньому необхідних керамічних якостей, володіти технологічними процесами виробництва кераміки, що безумовно пов'язано з рівнем технічних і технологічних знань. До основних компонентів технологічного процесу виробництва кераміки відноситься приготування вихідної глиняної маси, що в готових посудинах фіксується як склад глини і наявність різних збіднюючих (пісок, шамот, жорства і т.д.). Склад глиняної маси залежав від призначення посудин. Посудини які призначалися для зберігання рідини, приготування їжі не повинні були містити склад збіднюючих, через наявність у цих породах піску.

Наступним техніко-технологічним етапом є формовка посудин. До цього процесу відноситься створення форми (витискування з цілого куска, з'єднання окремих кусків, джгутів, стрічок і т.п.), а також формовки, що здійснюється ручною ліпкою або на гончарному крузі. Як завершальна операція роботи з пластичною масою є обробка поверхні посудин, що виготовлялася за певними традиціями і включала різноманітні прийоми, як то загладжування рукою,

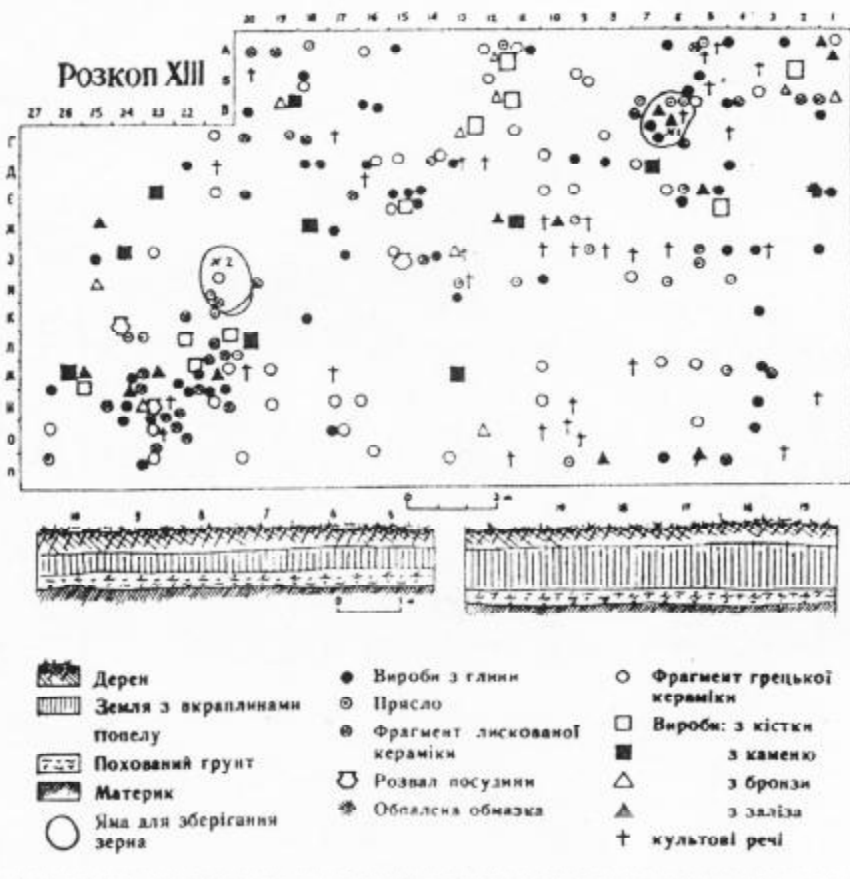

Рис. 1. Скіфське городище в районі Полкової Микитівки.

щепкою, травою, штампом, лискування і т.д. Процедури були різними для зовнішньої і внутрішньої поверхонь. І останній етап випалювання посудин в різних умовах: на вогнищі, в печах при різних температурних режимах, що надавало їм як різні якості, так і зовнішній вигляд [2].

На території Скіфського городища, обстеженого А.О.Моруженко на захід від Полкової Микитівки, знайдено багаточисленну групу виробів з глини. Серед цих виробів було виявлено столовий і культовий посуд, що виділяється своєю різноманітністю форм і представлений горшками, орнаментованими зверху і по краях наскрізними отворами та у вигляді пальцевих, нігтьових вдвплень. Знайдено посудини з густою сіткою проколів, які являють собою друшляки. Вони використовувались, мабуть, і як цідилки. Особливим інтересом для науковців можна вважати культовий посуд, який імітує справжні речі, але

в мініатюрних розмірах, – горщики, баночки, коржики на зразок теперішніх пряників, фігурки тварин.

З глини виробляли також прясла, грузила для ткацьких верстатів і рибальських сіток, буси.

Окрему групу серед знахідок складають вироби конічної форми вся поверхня яких декорована у вигляді пальцевих та нігтьових вдавлень. Призначення цих виробів поки що невідоме [3]. Якщо пильно подивитися на загадкові конуси, то принаймні вони по формі дуже схожі на першопочаткові посудини що відносяться до I ст. до н.е. Вони мають яйцевидну форму, дуже наближену до конусної. Використовувався цей посуд для приготування їжі. Його ставили між каменями на вогнищі. Кочовий образ життя скіфів обумовив саме використання конусоподібної форми, що сприяло швидкому приготуванню їжі.

Специфічними рисами відрізняється орнамент, що мав свій малюнок у вигляді пелюстків квітів і виконував подвійну практичну функцію. За рахунок орнаментальних вдавлень полегшувалося випалювання виробу, прискорювалося приготування їжі, покращувалася теплопровідна роль, а також орнаментальні вдавнення допомагали кращій фіксації посудини, роблячи її більш стійкою (рис. 2).

Для первісної людини за думкою більшості дослідників орнамент мав магичне значення. Їжа, її приготування і зберігання рідин, або різних сипучих були для неї тією сферою, на яку вона затрачувала максимум часу, забезпечення її харчових потреб залишалось далеко не гарантованим і залежало від багатьох випадковостей. А там, де вона в своїй практиці зіштовхувалась з випадковістю і невпевненістю, починається залучення зверхсил - релігія в самих її різноманітних проявах. Звідси, не без підстав вважається, що орнамент на посудинах це свого роду молитва, що захищала їжу від злих сил.

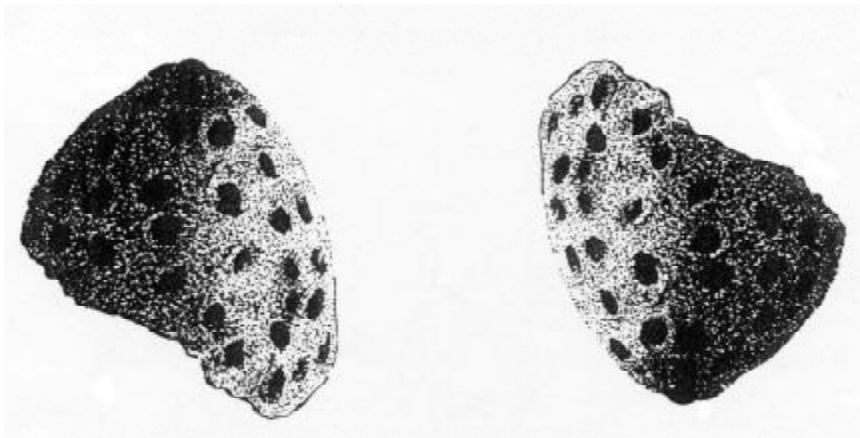

Рис. 2. Вироби з глини Скіфського городища.

Це може пояснюватися тим, що первісна людина дуже рано перейшла до знакової символіки, а конкретні форми її реалізації практично невичерпані. Будь яке магічне заклинання можна визначити знаком, що відтворює смислове навантаження, яке однозначно зможуть розуміти тільки посвячені [4]. Але в даному випадку декорування конусної посудини у вигляді пелюстків квітки може вказувати на призначення посудини, тобто можливість приготування в ній квіткових напоїв.

Пізнання людиною оточуючого світу в тому числі і того, який він створює сам – предметного світу, відбувається через досвід і практику, і починається зі знайомства з готовою формою окремих явищ. Вже потім людина усвідомлює технологію її застосування, виготовлення, проникає в сутність, використовує здобутий досвід, у якому зосереджуються окремі знання, накопичені поколіннями. Оскільки сутність реалізується і зберігається виключно через конкретну форму, то останнє відіграє у пізнанні активну роль.

Апробація свого дослідження. У кераміці, як масовому продукті виробництва знайшли відображення не тільки тенденції загального розвитку, але й риси світогляду первісної людини.

На базі проаналізованих автором керамічних посудин студентам художньо-графічного факультету ХНПУ ім. Г.С. Сковороди було запропоновано віднайти свої варіанти, форми, які б повторювали первісні пам'ятки і несли відбиток конкретної історичної традиції.

Висновки: Підсумовуючи скажемо, що на основі археологічних даних (I - II тис. до н. е.) економічна роль гончарства зростала, хоча й зберігала ще не розвинені організаційні форми. Гончарування в основному, було непрофесійним, непостійним, сезонним. Посуд виготовлявся декілька разів на рік для задоволення потреб родини.

Література:

1. Біляєв М.С., Чернігова Н.В. Наш край – Богодухівщина. – Х.: РВП «Оригінал», 1993 – С – 4.
2. Генінг В.Ф. Древня кераміка – К.: Наукова думка 1992 – С – 83 – 84.
3. Біляєв М.С., Чернігова Н.В. Наш край – Богодухівщина. – Х.: РВП «Оригінал», 1993 – С – 6 – 15.
4. Генінг В.Ф. Древня кераміка – К.: Н.: Наукова думка 1992 – С – 8 – 9.

Надійшла до редакції 02.07.2007